XV. Moderniųjų laikų archeologija
Modern Age Archaeology

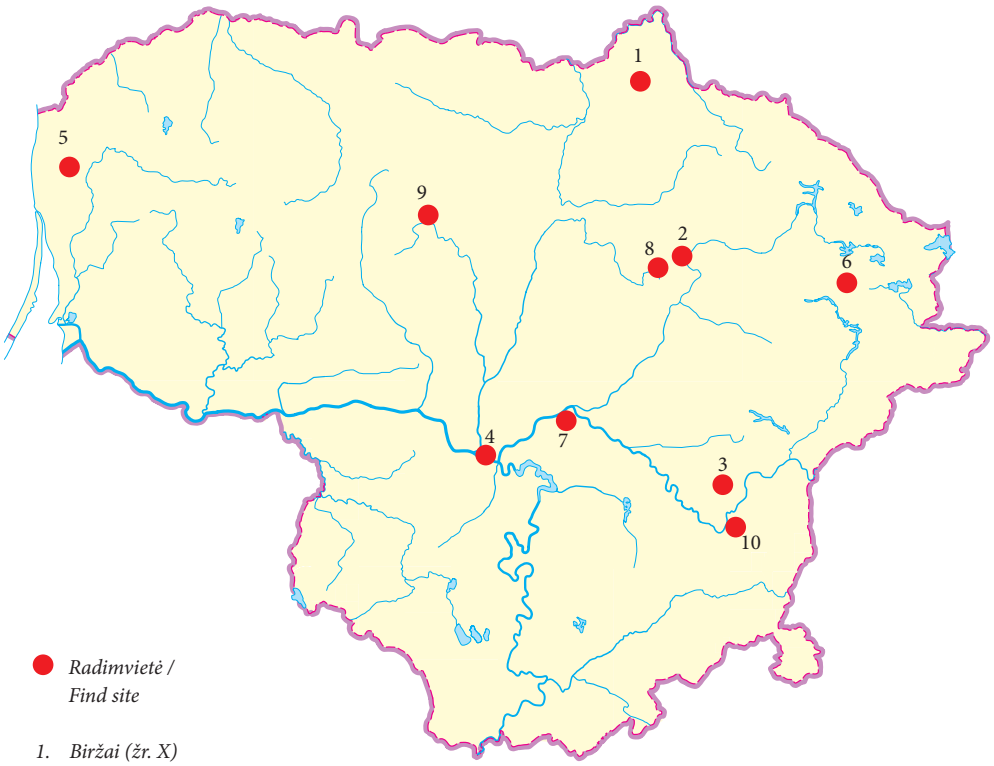

● *Radimvietė / Find site*

1. *Biržai (žr. X)*
2. *Butkiškis*
3. *Dūkšteliai (žr. I)*
4. *Kaunas*
5. *Kretinga*
6. *Miškiniškė*
7. *Skaruliai (žr. I)*
8. *Troškūnai (žr. IX)*
9. *Užpelkiai*
10. *Vilnius (žr. IX)*

Daiva Jazbutytė, Julius Kanarskas

Kretingos grafų Tiškevičių koplyčios teritorijos tyrimai

2014 m. KM organizavo kompleksinius Kretingos grafų Tiškevičių šeimos koplyčios mauzoliejaus (UK 1428) (Kretinga, Vilniaus g. 8A) tyrimus, kuriuos vykdė archeologai, istorikai, geofizikai, antropologai, tekstilininkai ir kt. Tyrimų tikslas – surinkti duomenis apie koplyčią juosusią atraminę sieną ir surasti Juozapo Tiškevičiaus (1835–1891), jo žmonos Sofijos Tiškevičienės (1837–1919) ir anūkės Marijos Tiškevičiūtės (1891–1896) palaidojimo vietas. Šie duomenys reikalingi rengiant koplyčios restauravimo ir pritaikymo viešam pažinimui ir naudojimui projektą.

Žvalgomųjų tyrimų metu (D. Jazbutytė) ištirtas 13,25 m^2 plotas (6 šurfai). Nustatyta, kad koplyčią juosusios atraminės sienos pamato fragmentai išlikę 40–80 cm gylyje. Jis 60 cm storio, mūrytas iš iki 45x25x18 cm dydžio neskaldytų akmenų ir 27x6 cm dydžio degto molio plytų, kurių surišimui naudotas kalkių skiedinys (1 pav.). Priešais koplyčią esanti teritorija buvusi grįsta neskaldytų 27x14x9, 22x17x12, 15x12x9, 20x14x9 cm ir panašaus dydžio lauko akmenų grindiniu, kuris šiuo metu padengtas 10 cm storo supiltinio grunto sluoksniu (2 pav.). Atra-

1 pav. Plytų ir akmenų mūro atraminės sienos fragmentas šurfe 3, 1,3 m gylyje (dešinėje – dabartinių laiptų fragmentas) iš ŠV. D. Jazbutytės nuotr.

Fig. 1. A fragment of the brick and stone support wall at a depth of 1.3 m in test pit 3 (on the right: a fragment of the present-day stairs), as seen from the NW.

2 pav. Laiptų V dalies prieigoje atidengtas lauko akmenų grindinys šurfe 2, 1,1–1,3 m gylyje iš ŠR. D. Jazbutytės nuotr.

Fig. 2. The cobblestone paving, in the approach to the W part of the stairs, that was unearthed at a depth of 1.1–1.3 m in test pit 2, as seen from the NE.

3 pav. Betoninės pakylos koplyčios rūsyje prieš ardomuosius darbus. D. Jazbutytės nuotr.

Fig. 3. The concrete platforms in the chapel basement prior to being broken open.

4 pav. Tyrėjai (iš dešinės į kairę): VU MF prof. Rimantas Jankauskas (pirmame plane), restauratorius ekspertas Gintaras Kazlauskas, antropologė Justina Kozakaitė ir LDM P. Gudyno restauravimo centro archeologijos radinių restauratorė Vytautė Lukšėnienė prie atidaryto sarkofago 4. L. Kavaliausko nuotr.

Fig. 4. The investigators (from right to left): VU MF Prof. Rimantas Jankauskas (in the foreground), Restoration Expert Gintaras Kazlauskas, Anthropologist Justina Kozakaitė, and Archaeological Find Restorer at the LDM P. Gudynas Centre for Restoration Vytautė Lukšėnienė, prior to opening sarcophagus 4.

minės sienos pamatai ir grindinys datuojami XIX a. pabaiga.

Ieškant palaidojimo vietų, buvo atlikti geofizikiniai koplyčios rūsio tyrimai georadaru (Nikita Dobrotin, UAB „GeoBaltic“). Vėliau dviejų stambesnių anomalijų vietose buvo vykdomi archeologiniai tyrimai, kurių metu čia rastos statybinėmis nuolaužomis užpildytos duobės. Tęsiant kapų paieškas, buvo tiriamos rūsyje esančios betoninės pakylos (3 pav.). Jas pragręžus ir įvedus endoskopinę vaizdo kamerą su zondu, viduje buvo aptikti 4 metaliniai sarkofagai. Gavus KPD leidimą, sarkofagai buvo išimti palaikų identifikavimui, kurį atliko VU

5 pav. Sarkofago 1 vaizdas praardžius pakylos sieną. J. Kanarsko nuotr.

Fig. 5. The view of Sarcophagus 1 after breaking through the platform wall.

6 pav. Marijos Tiškevičiūtės (1891–1896) palaikai nuėmus karsto dangtį. J. Kozakaitės nuotr.

Fig. 6. The remains of Marija Tiškevičiūtė (1891–1896) after removing the coffin lid.

MF prof. Rimantas Jankauskas ir antropologė Justina Kozakaitė. Sarkofagus tyrė ir jų vertingąsias savybes nustatė restauratorius ekspertas Gintaras Kazlauskas, o tekstilės liekanas tyrinėjo LDM P. Gudyno restauravimo centro archeologijos radinių restauratorė Vytautė Rukšėnienė (4 pav.).

Sarkofagai cinko skardos, aklinai užlituoti, dengti alavu, vidinėje pusėje dažyti tamsiais dažais, išorėje ornamentuoti ir bronzuoti. Visi pažeisti korozijos, o sarkofagai 1–3 išplėšti kapų plėšikų. *Sarkofagas 1* lanksčių formų, kukliai ornamentuotas (5 pav.). Dangčio viršūnę vainikuoja į viršų iškeltas ištisinis sudėtingas ritminis ornamentas, primenantis karūną. Nors dangtis prie lovio rakinamas spynele, tačiau papildomai tvirtai prilituotas. Reljefinė ornamentika štampuota iš cinko skardos ir bronzuota. Funkcinės detalės – kojos ir rankenos taip pat lieto cinko, ornamentuotos. Karsto ilgis 1,63 m, aukštis – 63–72 cm, plotis – 53–65 cm.

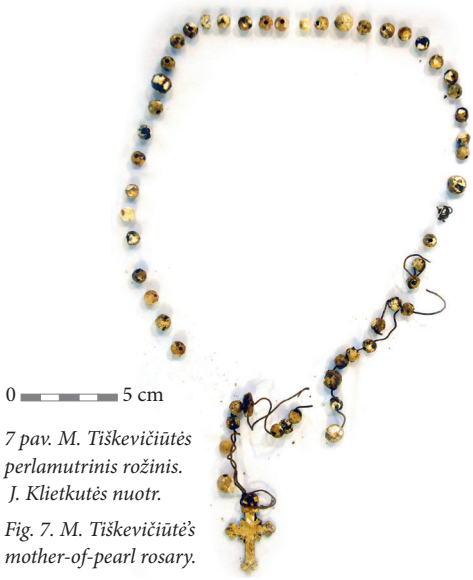

7 pav. M. Tiškevičiūtės perlamutrinis rožinis. J. Klietkutės nuotr.

Fig. 7. M. Tiškevičiūtė's mother-of-pearl rosary.

8 pav. Sarkofagai 2 (pirmame plane) ir 3 praardžius pakylos sieną. J. Kanarsko nuotr.

Fig. 8. Sarcophagi 2 (foreground) and 3 after breaking through the platform wall.

Manoma, kad jis pagamintas Klaipėdoje. Karste ant sausa žole iškimšto ir šilko audiniu išmušto čiužinio aptikti palaikai (6 pav.). Jie suardyti: kaukolė gulėjo galvūgalyje, o likę kaulai buvę sustumti į kojūgalį. Karste rastas perlamutrinių, ant šilkinės virvelės suvertų karoliukų rožinis su balto metalo kryželiu (7 pav.), kaulinė (?) Nukryžiuotojo figūrėlė, pora medvilninių kojinių užadytais kulnais, keli šilkinės juostos su išilginių juostelių ornamentu fragmentai, kurių vienas sulankstytas į 3 dalis ir surištas mazgu, o kitas – susiūtais galais. Sarkofage palaidota Kretingos dvarininko Aleksandro Tiškevičiaus vyriausia duktė Marija Tiškevičiūtė (gimė 1891 m.), mirusi Kretingoje 1896 m. kovo 11 (23) d. nuo smegenų uždegimo.

Sarkofagas 2 lanksčių grakščių formų, gausiai puoštas rokoko stiliaus štampuota reljefine augalinio motyvo ornamentika (8 pav.). Kojos liūto letenos pavidalo, rankenos profiliuotos ir ornamentuotos. Ornamentika ir funkcinės karsto detalės bronzuotos. Manoma, kad ir jis galėjo būti pagamintas Klaipėdoje. Kojūgalyje ir šone išplėštas kapų plėšikų. Sarkofagas 2,1 m ilgio, 81–92 cm aukščio, 62 cm pločio. Užpildą sudarė medžio drožlės, o pagalvė buvusi kimšta žolėmis ir puošta mezginiais. Karste aptikti išjudinti apie 1,65 m ūgio senyvo amžiaus moters palaikai (9 pav.). Visi dantys iškritę prieš mirtį, dantinės ataugos atrofavusios, viršutiniam žandikauliui pritaikytas dantų protezas. Pastebėti nežymūs amžiui būdingi degeneraciniai sąnarių pakitimai, taip pat – sugijęs nosies nugarėlės lūžimas. Moteris galvūgalyje rastas gipiūrinis rudos spalvos šilkinis vualis. Kojūgalyje gulėjo didelė (1,56x1,22 m) gofruoto šilkinio audinio skara, apsiūta juodų kutų juosta (10 pav.). Ties kaire pėda gulėjo smailianosio odinio batelio fragmentas.

Moteris vilkėjo tamsaus šilkinio audinio švarką su lygaus medvilninio audinio pamušalu. Jo rankovės įdurtinės, siaurėjančios riešo link, užsibaigia atverčiamais rankogaliais su skeltuku. Apykaklė šalinė, nugaroje išplatėja, trikampio

9 pav. Sofijos Horvataitės-Tiškevičienės (1837–1919) palaikai nuėmus karsto dangtį. J. Kozakaitės nuotr.

Fig. 9. The remains of Sofija Horvataitė-Tiškevičienė (1837–1919) after removing the coffin lid.

10 pav. Sofijos Tiškevičienės skara. L. Kavaliausko nuotr.

Fig. 10. Sofija Tiškevičienė's shawl.

formos. Užsegimas vienaeilis, susideda iš 5 metalinių kabliukų. Priekinės švarko detalės su dekoratyviniais šoneliais. Ties užsegimu rūbas puoštas rankomis apsiūtomis dekoratyvinėmis skylėmis, skvernai suapvalinti. Prie kairiojo atlapo krūtinės srityje prisiūta rudais karoliukais siuvinėta 1 cm pločio juostelė. Švarkelio nugara su atkirpta papete, į kurią įdurta centrinė nugaros dalis. Po papetės siūle prisiūti 3 tamsaus stiklo karoliai. Nugaros šonai dviejų dalių: viršutinė dalis įsiūta į šoninę siūlę ir prie nugaros centro, o jos apačia palikta laisva (11 pav.).

Į švarką buvusi įvilkta šilkinė palaidinė, kurios priekis ir rankogaliai ornamentuoti augaliniu šakelių motyvu. Ties kaklu drabužis užsibaigia šviesiais mezginiais puošta stove. Rankovės įdurtinės, viršuje plačios, siaurėja riešo

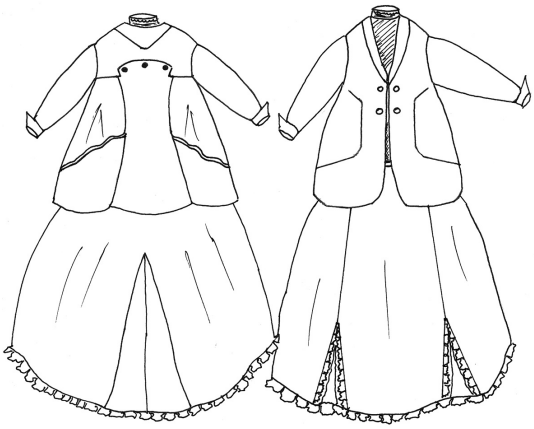

11 pav. Sofijos Tiškevičienės rūbo rekonstrukcinis piešinys. V. Lukšėnienės pieš.

Fig. 11. A reconstruction drawing of the Sofija Tiškevičienė's clothing.

0 1 cm

12 pav. Sofijos Tiškevičienės vestuvinis žiedas su įrašu. L. Kavaliausko nuotr.

Fig. 12. Sofija Tiškevičienė's wedding ring with an inscription.

link, užsibaigia ilgais rankogaliais. Dešinysis rankogalis suadytas. Palaidinės priekis vientisas, nugara iš dviejų dalių, su užsegimu per centrą.

Sijonas šilkinis, gėlių motyvais ornamentuoto žakardinio audinio, su medvilniniu, raukiniais apačioje puoštu pamušalu, nugarinėje pusėje užsegamas 5 metalo sagutėmis. Priekinė sijono dalis pasiūta iš 3 dalių, tarp kurių apačioje įsiūti 2 pleišto formos paraukto audinio įsiuvai. Sijono apačia ir įsiuvų kraštai apsiūti raukiniais. Nugarinė dalis siūta iš 2 dalių, tarp kurių yra 2 dideli trikampiai įsiuvai. Apatinis sijonas trikotažinis, su šilko raukiniais. Trikotažinės kojinės apie 65 cm ilgio, medvilninės.

Tarp palaikų rastas lygus juostinis auksinis vestuvinis žiedas, kurio vidinėje pusėje išgraviruotas lenkiškas įrašas: *Boże błogosław nas 1860 r. Czerwcza 29 J. T* (12 pav.). Karste buvusi palaidota grafienė Sofija Horvataitė-Tiškevičienė, gimusi 1837 m., mirusi 1919 m. lapkričio 24 d. Palangoje nuo širdies ligos.

Sarkofagas 3 neoklasicistinis, sudėtingos kompozicijos, įmantrių formų, puoštas cinko skardoje štampuotomis sparnuotų angeliukų pusfigūrėmis ir meniniais simboliais, persipynusiais su floristine lauro šakelių girliandų pavidalo reljefine ornamentika (13 pav.). Akcentuoti antikiniai motyvai, pakartojantys Kretingos dvaro rūmų senosios koplyčios ornamentiką. Lovio šonuose pritvirtinta po 3, o galuose – po 1 rankeną, kurias laiko 2 išsižiojusių liūtų galvų bareljefai. Prie dugno pritvirtintos 8 liūto letenos pavidalo kojos, kurias viršuje puošia ažūriniai augaliniai ornamentai. Ornamentika ir funkcinės detalės bronzuotos. Karstas su dvigubu dangčiu ir dugnu. Vidinis dangtis paprastų formų, prilituotas prie lovio, su stačiakampiu stikliniu langeliu galvūgalyje. Išorinis dangtis užrakinamas karsto galuose. Sarkofagas 2,235 m ilgio, 0,945–1,1 m aukščio, 55,5–77,5 cm pločio. Karstas 1891 m. parvežtas iš Kionigsbergo

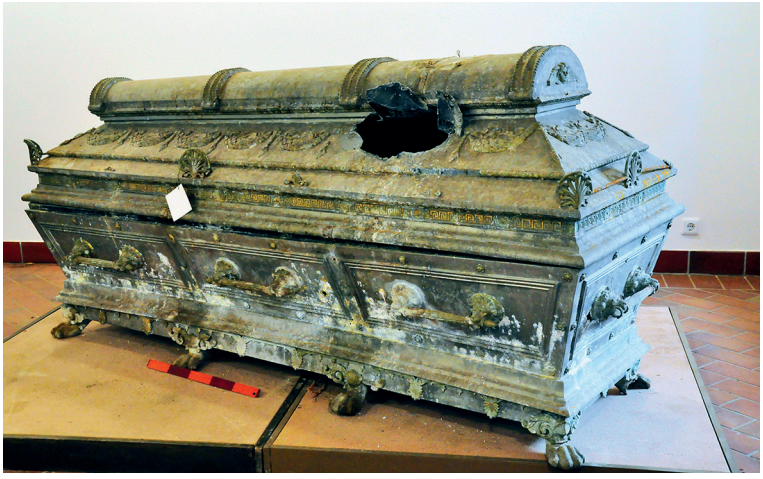

13 pav. Sarkofagas 3. J. Klietkutės nuotr.

Fig. 13. Sarcophagus 3.

(Rytų Prūsija), įsigytas už 2000 markių pas verslininką Ekertą.

Užpildą sudarė sausos žolės ir smulkūs eglės spygliai. Pagalvė buvusi raudono medvilninio audinio. Palaikai visiškai skeletuoti, apardyti, priklausė per 50 metų amžiaus apie 1,81 m ūgio vyrui (14 pav.). Visi viršutiniai dantys iškritę prieš mirtį, dantinės ataugos atrofavusios. Patologija: nežymūs degeneraciniai sąnarių pakitimai, klubo ir kelio sąnarių osteoartrozė, nedidelio laipsnio stuburo osteochondrozė, apatinių krūtinės slankstelių Šmorlio mazgai.

Ant sarkofago rastas šviesios gedulingos juostos fragmentas su aukso spalvos užrašo dalimi: „[ПОЛАНГЕ]НСКАЯ прогимназ[ія]“. Ant dangčio kairiojo krašto gulėjo 95 cm ilgio 1881 m. pavyzdžio dragūnų tipo Rusijos imperijos karininko kardas (rusiškai *шашка*) (15 pav.). Jo efesas geltono metalo, rankena medinė, prie gardos lankelio pririštas odinis dirželis, kurio galą puošė sidabro siūlų kutai. Greta karsto ant žemės gulėjo uniforminės kepurės liekanos (16 pav.). Tai rausvos spalvos audinio vidinis dugnas su vertikaliais smulkiais juodais dryželiais bei aukso spalvos dvigalviu ereliu ir užrašu „М. СКОПЫРЕВЪ / ВЪ С. ПЕТЕРБУРГѢ“, taip pat kepurės fragmentas su jame įtvirtinta kokarda – dvigalviu Rusijos imperijos ereliu.

14 pav. Juozapo Tiškevičiaus (1835–1891) palaikai nuėmus abu karsto dangčius. J. Kozakaitės nuotr.

Fig. 14. The remains of Juozapas Tiškevičius II (1835–1891) after removing both coffin lids.

15 pav. 1881 m. pavyzdžio dragūnų tipo Rusijos karininko kardas. J. Klietkutės nuotr.

Fig. 15. An 1881 example of a dragoon-style Russian officer's sword.

16 pav. Uniforminės kepurės liekanos su kokarda. J. Klietkutės nuotr.

Fig. 16. The remains of the uniform cap with its insignia.

17 pav. Sarkofago 4 vaizdas praardžius pakylos sieną. J. Kanarsko nuotr.

Fig. 17. Sarcophagus 4 after breaking through the platform wall.

Vyriškis vilkėjo Rusijos imperijos karininko uniforminį surdutą, kurio išliko dalis sidabro siūlais puoštos apykaklės ir vilnonių rankogalių fragmentai su dekoratyvinėmis kaspino formos detalėmis iš sidabrinių siūlų. Ties juosmeniu rasta sudraskyto pažaliavusio diržo su išilginėmis raudonomis juostelėmis ir šilkiniu pamušalu fragmentų. Diržas padarytas iš medvilnės, kuri atausta vario siūlais, apvytais apie šilkinę šerdį. Karste ir ant žemės mėtėsi daugybė įvairaus ilgio pažaliavusių epoleto fragmentų, pagamintų iš sidabruoto vario lydinio vielučių. Kojūgalyje gulėjo storos odos ilgaaulių batų pora, kurių pakulnės pakaustytos metalinėmis pasagėlėmis, o prie aulų viršaus iš vidinės pusės prisiūtas papildomas 25 cm pločio odos pamušalas su aulakilpe. Tarp palaikų aptiktas apie 20 cm aukščio spalvoto metalo dekoruotas kryžius su horeljefine Nukryžiuotojo figūra.

Karste buvęs palaidotas grafas, Rusijos imperijos husarų kariuomenės pulkininkas, Kretingos, Lentvario, Užutrakio, Palangos ir Kairėnų dvarininkas Juozapas Tiškevičius (gimęs 1835 m.). Jis mirė 1891 m. gegužės 26 d. (birželio 7 d.) po nesėkmingos plaučių vandenligės operacijos, gydytojui atsitiktinai pažeidus aortą. Po mirties kūnas buvo balzamuotas (prof. Landeris) ir Palangoje pašarvotas iš Ekerto firmos Kionigsberge įsigytame puošniame sarkofage. Gegužės 31 d. (birželio 12 d.) ant katafalko, kurį traukė 4 juodai apdengti žirgai, o iš šonų žygiavo fakelais nešini 4 juodai apsirengę vyrai, parvežtas į Kretingą ir palaidotas senųjų parapijos kapinių šv. Jurgio koplyčioje. Naujose parapijos kapinėse 1893 m. pastačius grafų Tiškevičių šeimos koplyčią mauzoliejų (architektas E. K. Strandmanas), sarkofagas su palaikais buvo perkeltas į jos rūsį.

Sarkofagas 4 tipiškų formų ir kuklaus dekoro (17 pav.). Reljefinė ornamentika štampuota iš cinko, prilituota prie dangčio. Funkcinės detalės – kojos ir rankenos ornamentuotos, pritvirtintos prie karsto lovio. Sarkofagas 1,995 m ilgio, 60,5–88,5 cm aukščio, 62–82 cm pločio. Pagamintas XX a. 3–4 dešimtmečiais. Gamintojas ir gamybos vieta nenustatyti.

Sarkofagas užpildytas medžio drožlėmis, kurios persunktos specifinį aštrų kvapą turinčio skysčio. Pagalvė veltinio audinio, su spaustu augalinio motyvo ornamentu, kimšta drožlėmis. Karste palaidota neidentifikuota senyvo amžiaus (per 50 metų) moteris. Palaikai nejudinti, gulėjo anatomine tvarka, aukštielninki. Rankos sukryžiuotos ant krūtinės, galva beveik skeletuota, likęs kūnas mumifikuotas. Mirusiajai ant galvos uždėtas gėlių vainikas ir gėlėmis puoštas veliumas, siekiantis kulnus. Suknelė įkapinė, rauktais rankogaliais ir apykaklaite. Pasijonis dvigubo audinio, kurio apatinis sluoksnis storesnis, o viršutinis peltakiuotas. Po veliumu prie rankų rastas rožinis, kurio karoliukai

balto lydinio, suverti ant metalo virvelės, o kryželis – vario lydinio. Mirusioji su trikotažinėmis kojinėmis bei tekstiliniais bateliais kartoniniais padais.

Visi sarkofagai su palaikais ir įkapėmis perkelti laikinam saugojimui į KM. Rengiama medžiaga jų įrašymui į kilnojamųjų kultūros vertybių registrą. Sarkofagus restauravus, jie bus grąžinti į koplyčios rūsį.

The investigation on the grounds of the chapel of Count Tiškevičius of Kretinga

In 2014, KM organised a complex investigation of the chapel-mausoleum of the Count Tiškevičius family in Kretinga by archaeologists, historians, geophysicists, anthropologists, textile experts, etc. (Fig. 4). During the field evaluation, 13.25 m^2 were excavated. It was determined that the chapel was surrounded by a support wall, the foundation of which was 60 cm thick and created using large unworked stones and fired clay bricks bound with lime mortar (Figs. 1, 2). Opposite the chapel was cobblestone paving, which is currently covered by a layer of soil. The support wall and paving were created in the late 19th century.

Four richly decorated sarcophagi made tin-plated zinc sheet metal (Figs. 5, 8, 13, 17) were discovered on platforms in the chapel's basement (Fig. 3). They contained the remains of the owner of Kretinga, Lentvaris, Užutrakis, Kairėnai, and Palanga Manors, Colonel of the Russian Imperial dragoons, Count Juozapas Tiškevičius II (Pol. *Józef Tyszkiewicz*) (1835–1891) (Figs. 14–16), his wife Sofija Tiškevičienė (1837–1919) (Figs. 9–12), his granddaughter Marija Tiškevičiūtė (1891–1896) (Figs. 6, 7), and an unknown elderly (over 50) female (1930s).

Gediminas Petrauskas,
Vykintas Vaitkevičius,
Aistė Petrauskienė,
Ernestas Kuckailis

Užpelkių kautynių vietos žvalgymai

2014 m. rugpjūtį Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdis ir VU Istorijos fakultetas surengė trečiąją akademinio jaunimo stovyklą-seminarą „Laisvės kovų atmintis“. Pirmą kartą pagrindinis jos dalyvių dėmesys buvo skirtas ne partizanų ryšininkų Sajų sodybai (UK 30371) (Radviliškio r., Grinkiškio sen.) (plačiau žr.: *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 642–651; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 482–489), bet jos aplinkos pažinimui. Archeologinių žvalgymų – kompleksinės Balandiškio ekspedicijos metu lankyti netoli sodybos esantys kaimai ir miškai, kalbinti vietos gyventojai, ieškota žinomų ir nežinomų laisvės kovas menančių vietų. Ekspedicijoje siekta pažinti Sajų sodybos aplinką ir toliau rinkti duomenis apie laisvės kovas Grinkiškio seniūnijoje; didžiausias dėmesys buvo sutelktas į 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miške įvykusias kautynes. Radiniai perduoti saugoti į ŠAM.

Partizaninio karo mūšių vietos Lietuvoje iki šiol buvo žvalgytos vos kartą. 2006 m. Elena Pranckėnaitė Kalniškės mūšio vietoje (Lazdijų r.) metalo ieškikliu išžvalgė apie 5000 m^2 plotą, aptiko peilio kriaunų fragmentus, bato pasagėlę, šovinių, tūtelių ir kulkų (*LIIR*, f. 1, b. 5549). 2010 m. šio straipsnio autoriai, tyrinėdami partizanų bunkerį Daugėliškių miške (Raseinių r.), daug dėmesio skyrė bunkerio aplinkos žvalgymui. Išnagrinėjus ginkluotės radinius, juos susiejus su partizanų ryšininko